

Шпильова В.О., д.е.н., професор,
завідувач кафедри економіки, фінансів, обліку і аудиту
Черкаська філія ПВНЗ «Європейський університет»

СТРАТЕГІЯ ТА ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ РЕГІОНІВ

Шпильова В.О. Стратегія та принципи управління енергетичною безпекою регіонів. У статті визначено концептуальні засади підвищення ефективності управління енергетичною безпекою регіонів. Підкреслюється, що основною умовою безпеки на інноваційній стадії розвитку країни є соціально-економічна стійкість, у зв'язку із цим особливою важливості набуває соціальна відповідальність суб'єктів у системі економічних відносин суспільства, оскільки зростаючі обсяги видобутку енергоресурсів за відсутності новітніх енергозберігаючих та високоекологічних технологій завдають величезної шкоди навколишньому природному середовищу. Вирішення даної проблеми можливе лише за розробки науково обгрунтованої стратегії і принципів забезпечення енергетичної безпеки з урахуванням специфіки й особливостей природних, економічних, соціальних, екологічних та інших умов регіональних соціально-економічних систем.

Ключові слова: енергетична безпека, регіон, стратегія, принципи, енергозбереження.

Шпилевая В.А. Стратегия и принципы управления энергетической безопасностью регионов. В статье определены концептуальные основы повышения эффективности управления энергетической безопасностью регионов. Подчеркнуто, что основным условием безопасности на инновационной стадии развития страны является социально-экономическая устойчивость, и в этой связи особую важность приобретает социальная ответственность субъектов в системе экономических отношений общества, так как растущие объемы добычи энергоресурсов при отсутствии новейших энергосберегающих и высокоэкологических технологий наносят широкомасштабный ущерб окружающей природной среде. Решение данной проблемы возможно лишь при разработке научно обоснованной стратегии и принципов обеспечения энергетической безопасности с учетом специфики и особенностей природных, экономических, социальных, экологических и других условий региональных социально-экономических систем.

Ключевые слова: энергетическая безопасность, регион, стратегия, принципы, энергосбережение.

Shpylova V.O. The strategy and principles for the management of energy security of regions. The article defines the conceptual bases of increase of management efficiency the energy security of the regions. It is emphasized that the main condition for security in an innovative stage of development of the country is socio-economic stability, and in this connection special importance is the social responsibility of actors in the system of economic relations of society, as the growing volume of energy production in the absence of the latest energy-saving and environmentally friendly high technology causes widespread damage to the environment. The solution to this problem is possible only with the development of science-based strategies and principles of energy security taking into account the specifics and peculiarities of the natural, economic, social, environmental and other conditions regional socio-economic systems.

Keywords: energy security, region, strategy, principles, energy conservation.

Постановка проблеми. Стратегічна мета енергетичної політики сучасної України – підвищення ефективності використання природних енергоресурсів і потенціалу енергетичного сектора за безперервного випереджаючого розвитку якості і запасів енергетичних ресурсів для сталого економічного зростання та підвищення рівня життя населення [1]. До недавнього часу дослідженням енергетичної безпеки на рівні регіону не приділялося достатньої уваги, а основні результати цих досліджень стосувались аналізу енергетичної безпеки на рівні держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема економічної безпеки має місце в наукових розробках учених-економістів Гук Н., Судакової О., Архипова А., Белова А. та ін. Вчені досліджують економічну безпеку на особистісному, громадському та державному рівнях. Необхідним є дослідження

економічної безпеки на регіональному рівні для забезпечення підвищення ефективності управління енергетичною безпекою регіонів.

Постановка завдання. Метою статті є розробка науково обгрунтованої стратегії і принципів забезпечення енергетичної безпеки з урахуванням специфіки й особливостей природних, економічних, соціальних, екологічних та інших умов регіональних соціально-економічних систем

Виклад основних результатів. Існує низка причин, що зумовлюють актуальність розробки та вдосконалення методів і моделей дослідження енергетичної безпеки регіонів:

– збільшена регіоналізація економіки призвела до порушення міжтериторіальних пропорцій економічного розвитку областей, що стало причиною виникнення депресивних територій. Ця обставина

негативно вплинула на сталий розвиток навіть економічно розвинених суб'єктів, оскільки, стаючи донорами, вони тим самим підвищували ризик виникнення загроз енергетичної безпеки;

- послаблення міжрегіональних зв'язків, особливо виробничих, руйнування системи міжрегіонального поділу праці, як наслідок посилення негативних тенденцій і руйнування адміністративної системи управління, неминуче спричинили посилення загроз енергетичній безпеці;

- реформування електроенергетики та адміністративна реформа призвели до зміщення прав і відповідальності за сталий стан економіки областей у бік регіональних органів влади, що змушує по-новому вирішувати проблему відповідальності за забезпечення енергетичної безпеки [2, с. 112].

У цьому зв'язку з урахуванням особливостей їх економічного розвитку та специфіки об'єктів управління для регіонів необхідно сформувати систему управління енергетичною безпекою (СУЕнБ), сучасний рівень теоретичної розробленості якої нині є недостатнім і фрагментарним.

Система регіональної енергетичної безпеки – керована система. З метою успішної діяльності регіонів щодо забезпечення енергетичної безпеки необхідні певні заходи, спрямовані на безперервний пошук балансу інтересів між державою, регіональними органами влади, бізнесом і населенням із приводу виробництва, розподілу, обміну і споживання енергетичних ресурсів за збереження і розширеного відтворення навколишнього природного середовища.

Регіональна система енергетичної безпеки повинна включати в себе комплекс науково обґрунтованих заходів щодо формування цивілізованих соціально-економічних відносин, що забезпечують підтримання стану захищеності, несприйнятливості регіональної економічної системи до зовнішніх та внутрішніх загроз.

Формування і розвиток регіональних систем енергетичної безпеки має стати одним із головних напрямів соціально-економічної політики регіональних органів влади. Відсутність єдиної регіональної соціально-економічної політики в питаннях енергетичної безпеки не дає змоги здійснювати ефективні заходи щодо нормалізації екологічної обстановки в регіонах. Така політика повинна бути інструментом створення комплексу соціально-економічних відносин, що мотивують активізацію діяльності в регіоні щодо формування ефективних механізмів забезпечення енергетичної безпеки.

Виходячи з принципів побудови складних систем (структурності, ієрархічності та керованості), формування СУЕнБ регіону необхідно починати з виділення суб'єкта управління, побудови організаційної структури за допомогою відображення сукупності елементів і зв'язків, а також побудови ієрархії, що вказує на багатоступінчастість управління і впорядкованість взаємин – від вищого рівня до нижчого.

Однак за ієрархічної побудови системи управління відбувається децентралізація управління, причому підсистеми і елементи нижнього рівня управління відрізняються найбільшою швидкістю реагування, а отже, швидкістю переробки інформації, що надходить від об'єкта управління, одержуючи у своє розпорядження право прийняття рішень і певну автономність відносно один одного. У разі ж розростання ієрархічної структури виникають протиріччя між цілим і часткою, що зумовлює необхідність установлення оптимальних заходів централізації і децентралізації розподілу функцій і завдань між ієрархічними рівнями системи [3, с. 281].

Регіональна політика в питаннях стратегічного управління енергетичною безпекою має ґрунтуватися на розробці регіональної енергетичної доктрини і концепції.

Така регіональна політика повинна здійснюватися на основі єдиної науково-методичної бази, основу якої повинна становити програма регіональної енергетичної безпеки як складової частини програми сталого соціально-економічного розвитку регіону.

Управління регіональною енергетичною безпекою регіону повинне являти собою єдину систему еколого-енергетичних заходів, спрямованих на забезпечення енергетичних потреб і екологічних інтересів регіонального соціально-економічного розвитку.

Регіональна енергетична стратегія повинна ґрунтуватися на принципі збалансованого досягнення єдиної цілі енергетичної стратегії (доктрини) розвитку регіону:

- забезпечення умов і гарантій запобігання та ліквідації загроз розвитку регіональної енергетичної системи, здатної забезпечити безперебійну доставку і використання необхідної енергії;

- створення передумов для оптимізації екологічної ситуації в цілях мінімізації та ліквідації екологічних загроз життєво важливим інтересам регіону.

Розробка і реалізація нової стратегії енергетичної безпеки регіону повинні забезпечити протидію посиленню екологічних проблем регіону, деградації навколишнього природного середовища.

Відповідно до стратегії енергетичної безпеки регіону, повинна бути розроблена і впроваджена система заходів, що забезпечує досягнення проголошених цілей [4, с. 75].

Рішення регіональних проблем енергетичної безпеки вимагає реалізації як мінімум трьох стратегічних напрямів щодо ліквідації та запобігання енергетичним загрозам.

Перша стратегія повинна бути спрямована насамперед на запобігання прогнозованим регіональним енергетичним загрозам.

Друга стратегія – стратегія формування ефективного механізму регулювання соціально-економічних відносин у сфері регіональної енергетичної безпеки, адекватної концепції регіонального соціально-економічного розвитку.

Третя стратегія – зупинити триваючу деградацію регіональної енергетичної системи як наслідок застосування технологічно відсталого матеріально-технічної бази паливно-енергетичного комплексу, експлуатація якого призводить до все зростаючих масштабів її руйнівних дій на навколишнє природне середовище.

Реалізація вищезазначених стратегій вимагає розробки та реалізації регіональних програм щодо реалізації системи заходів системи ефективних енергетичних заходів.

У перспективі реалізація стратегій енергетичної безпеки регіонів вимагає вирішення таких принципів питань, як модернізація техніко-технологічної бази енергетичних систем, соціальних та управлінських питань, серйозної реконструкції об'єктів енергетичної інфраструктури та впровадження інформаційних технологій щодо управління процесами економічного регулювання. Все це потребує серйозної перебудови стратегій та організації діяльності енергетичних компаній та їх тісної взаємодії щодо забезпечення економічної безпеки з регіональними і муніципальними органами влади. Разом із тим, як показує практика, у більшості регіонів України відсутні фінансові, техніко-технологічні, організаційні, кадрові й інші можливості швидкого й ефективного просування ефективних інноваційних рішень у діяльність регіонального паливно-енергетичного комплексу.

Іншими найважливішими напрямками вирішення проблеми забезпечення регіональної енергетичної безпеки повинні бути:

- створення ефективної системи моніторингу і регулювання процесів енергетичного розвитку регіонів на основі розробки і реалізації відповідних регіональних програм, спрямованих на підвищення енергетичної ефективності регіональних паливно-енергетичних комплексів;

- оптимізація діяльності і підвищення енергетичної ефективності господарства різного роду комунальних служб, організацій та підприємств, що здійснюють переробку сміття;

- збільшення обсягів інвестицій в енергозбереження (основні інвестиції направляються, як правило, на розвиток систем генерації енергії, тоді як основна частка енергозбереження належить до соціальної сфери);

- створення на регіональному рівні інформаційної бази щодо узагальнення передових технологій, що використовуються в практиці підвищення ефективності енергозбереження, як у нашій країні, так і за кордоном;

- відновлення радянського досвіду щодо створення паливно-енергетичних балансів як у регіонах, так і в країні в цілому; без створення науково обґрунтованих статистичних і прогнозних балансів на рівні регіонів країни не можуть бути створені ефективні системи управління розвитком енергетичних систем [5].

Розробка і реалізація стратегії забезпечення регіональної енергетичної безпеки повинна базуватися на принципах стійкості соціально-економічного розвитку регіонів, у результаті якого забезпечуються регіональні потреби в паливно-енергетичних ресурсах без нанесення шкоди екологічним системам регіону.

Основними принципами розробки та реалізації регіональної стратегії забезпечення енергетичної безпеки є такі принципи.

Принцип централізації управління й автономності, який передбачає забезпечення організаційно-функціональної самостійності процесу організації регіональної енергетичної безпеки та централізованого управління забезпеченням безпеки в цілому.

Принцип своєчасності, згідно з яким забезпечення регіональної енергетичної безпеки має здійснюватися на основі використання попереджувальних заходів.

Принцип законності, який передбачає забезпечення регіональної енергетичної безпеки на основі дотримання регіональних законів, інших нормативних актів, затверджених органами державного та регіонального управління.

Принцип взаємодії та координації, згідно з яким реалізація заходів щодо забезпечення регіональної енергетичної безпеки повинна забезпечуватися на основі чіткого взаємозв'язку відповідних державних органів, громадських організацій, підприємницьких структур, а також окремих громадян.

Принцип комплексності, що передбачає розробку і реалізацію системи взаємопов'язаних і взаємозумовлених заходів щодо забезпечення енергетичної безпеки регіону на основі розробки системи правових, політичних, економічних, організаційних, соціальних, екологічних, технічних, технологічних та інших інструментів.

Принцип доцільності передбачає зіставлення можливого збитку і витрат на забезпечення енергетичної безпеки. При цьому в усіх випадках вартість системи регіональної енергетичної безпеки не повинна перевищувати розмір можливого збитку від будь-яких видів ризику.

Принцип професіоналізму передбачає, що реалізація заходів щодо забезпечення енергетичної безпеки регіону повинна здійснюватися тільки професійно підготовленими фахівцями.

Принцип урахування наслідків прийнятих рішень щодо розвитку регіональної паливно-енергетичної системи [6].

Реалізація запропонованих стратегій і принципів регіональної політики енергетичної безпеки дасть змогу об'єднати і скоординувати зусилля всіх суб'єктів енергетичної системи регіону, спрямовані на вирішення проблем регіональної й національної енергетичної безпеки.

Підвищення енергетичної ефективності діяльності регіональних паливно-енергетичних комплексів вимагає розробки системи заходів на основі кон-

цепції регіональної стратегії енергетичної безпеки, спрямованих на досягнення цілей енергетичної політики регіону. Ці заходи повинні бути спрямовані, по-перше, на формування концепції енергетичної безпеки, адекватної особливостям природних, екологічних, економічних особливостей регіону і, насамперед, особливостей функціонування регіонального паливно-енергетичного комплексу; по-друге, створення при регіональних органах влади відповідних підрозділів або центрів, відповідальних за розробку й управління реалізацією енергетичної регіональної політики; по-третє, створення енергетичних консалтингових та навчальних центрів, інших елементів енергетичної інфраструктури (із залученням навчальних закладів, науково-дослідних організацій, фахівців паливно-енергетичного комплексу, екологів тощо), діяльність яких повинна бути спрямована на вирішення проблем збалансованого енергетичного розвитку регіону.

Висновки. Управління безпекою розвитку регіонів як системи припускає, що методи її формування мають спиратися на міждисциплінарну основу – інтегровану сукупність не тільки системного, але й ресурсно-процесного підходів. При цьому ресурсно-процесний підхід дає змогу представити результат управління в декомпозиційному вигляді, тобто як сукупність різних типів ресурсів, кожен з яких може бути використаний різними способами та для досяг-

нення мети управління безпечним розвитком; розглядати розвиток та ресурсне забезпечення в єдиному комплексі.

Основою ефективного функціонування системи регіональної безпеки є:

1) управління стратегічними пріоритетами розвитку, до яких слід віднести: стратегічну стабільність, економічне зростання, науку, технології, освіту, культуру, охорону здоров'я, екологію живих систем, підвищення якості життя;

2) стабільність системи регіонального управління і контролю ключових активів розвитку (людського капіталу, нормативних активів, матеріальних активів, процесів);

3) безперервний моніторинг і аналіз наявних і можливих загроз безпеці регіону;

4) обґрунтування і проведення попереджувальних заходів у сфері забезпечення регіональної безпеки по областях забезпечення.

Управління безпекою розвитку регіонів повинне передусім урахувати соціальний фактор, можливість підвищення ефективності управління безпекою розвитку регіону за рахунок стимулювання державою соціальної відповідальності, усвідомлення суб'єктами соціально-економічної системи своєї ролі в економічних відносинах суспільства і забезпечення балансу інтересів за досягнення спільних цілей розвитку.

Список літератури:

1. Ефремов К.И. Вопросы оценки экономической безопасности региона / К.И. Ефремов, Е.И. Георгадзе // Вопросы статистики. – 2002. – № 2. – С. 57–59.
2. Новікова О.Ф., Покотиленко Р.В. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення : [монографія] / О.Ф. Новікова, Р.В. Покотиленко. – Донецьк : Ін-т економіки промисловості НАН України, 2006. – 407 с.
3. Ковальчук Т.Т. Економічна безпека і політика: із досвіду професійного аналітика / Т.Т. Ковальчук. – К. : Знання, 2004. – 638 с.
4. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / В.М. Геєць, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк, [та ін.] ; за ред. В.М. Геєця. – Харків : ІНЖЕК, 2006. – 240 с.
5. Гук Н.А. Теоретичні підходи до управління економічною безпекою регіонів / Н.А. Гук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/19_4/278_Guk_19_4.pdf.
6. Судакова О.І. Формування системи управління економічною безпекою підприємництва / О.І. Судакова // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць : у 9-х т. Т. 8. – Дніпропетровськ : ДНУ. – 2007. – Вип. 231. – С. 1652–1661.